

O SÍMBOLO DO XACOBEO A VIEIRA

Por: Ricardo Arnaiz Ibarrondo

As vieiras son moluscos...

- ¿Moluscos?

- Si, home, quere dicir animais de corpo brando, procede do latín *mollis* (brando), ademais a ti como galego debería soarche a *mol* ¿Non si? Son moluscos bivalvos que...

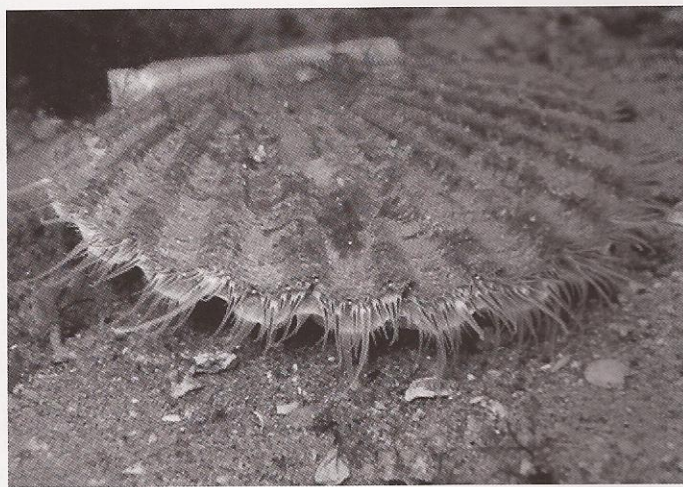
- ¿Bivalvos?

- ¡Paciencia nos dea o señor! Si, home, bivalvo, outro latinorio, bi quere dicir dous ¿Acórdaste de bis, dúas veces? ¡Vaia que ten dúas valvas, dúas cunchas! ¿Podo seguir?

- ¡Claro, sigue, sigue! Pois... iso, son moluscos bivalvos inequi... ¡Non, non borra iso! Empezo outra vez, sen xerga, para non complicar isto. Son animais de corpo brando, protexidos por dúas valvas que neste caso son diferentes, unha é plana e outra curvada. Normalmente os moluscos bivalvos teñen as dúas iguais, a dereita e a esquerda pero neste caso e, ao igual que as ostras, ambas toman formas diferentes. ¡Si, si! Non son a de arriba e a de abaixo. Se te fixas nas ameixas, berberechos, mexillóns, navallas... todos teñen as cunchas iguais. *Bueno* iguais, iguais non, son imaxes unha da outra coma se se miraran a un espello. As nosas mans non son iguais son simétricas, E non me fagas explicarche o que quer dicir simétricas, que terás curiosidade, e iso está moi ben, pero xa me inflas. Nese caso as dúas cunchas toman formas diferentes e mentres a dereita se mantén alombada a esquerda aplánase. Algo parecido lles pasa a algúns peixes como o rodaballo, o linguado, ou a solla, que se adaptaron a vivir deitados no fondo mariño sobre un dos seus lados.

A vieira deitase sobre o seu lado dereito, sobre a cuncha empenada e escava unha pequena fosa na area ou grava, na que se mantén queda mentres nada a moleste, e coas valvas abertas, tragando auga e filtrando o alimento do que se mantén. Albiscando dende esa porta entreaberta a vieira observa cos seus ollos brillantes, repartidos por todo o bordo da cuncha, partindo dende unha orella ata a outra, ollos que lle permiten distinguir a luz e a escuridade, as sombras ameazadoras pero non imaxes nítidas, como as que

coñecemos nosoutros. Cando unha sombra se cerne sobre ela a vieira entorna ou pecha a porta e ata que a ameaza desaparece. Se o que se achega é un polbo, unha estrela de mar ou un cangrexo, entón toma as de Villediego axitando convulsivamente as valvas coma se estiveran tocando as castañolas andaluzas e fuxindo de costas ou ben aspirando auga e exectándoa polas orellas co que se dirixe en sentido oposto a impulsos, a reacción. Mira, se queres velas nadando entra en Internet e en youtube escribe *swimming scallop* (vieira nadando, en inglés) por exemplo. O certo é que é moi dubidoso que un bivalvo como a vieira obteña unha imaxe definida nos seus ollos cando non ten cerebro para interpretala.

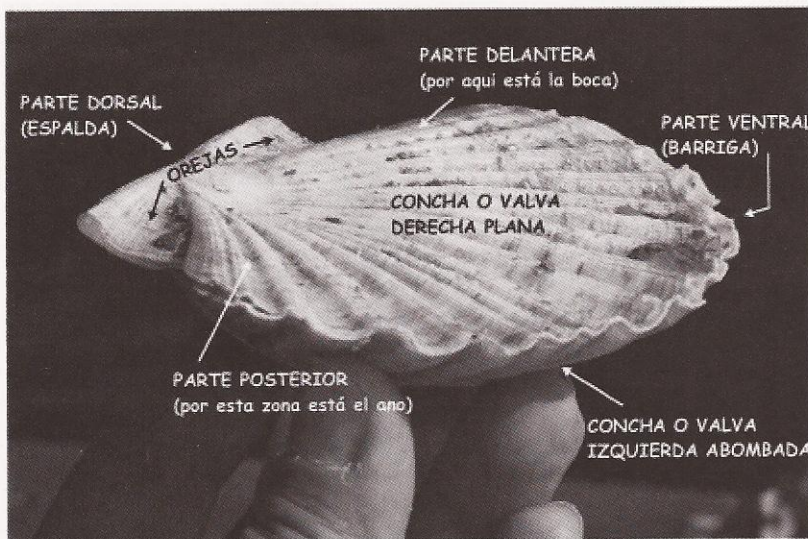


A vieira, para facer máis resistente a súa cuncha, non se limitou a engrosala como o fixo a ostra, senón que adoptou a alternativa de formar costelas ao longo da cuncha que lle dan unha estrutura máis resistente que se non as tivera e permítelle alcanzar un bo tamaño sen facer perigar a súa seguridade. ¿Sabes por que as pranchas dos tellados son acanaladas? ¿Só para repartir a auga da chuvia? Pensa na "Uralita" a ver se se che ocorre algo.

Vouche a contar outra cousa, estes bichos son machos e femias ao mesmo tempo ¿Que non o cres? Pois ¡Vamos, abramos unha e verás! ¡Aí o tes mira ese pico de carne de cor vermello que logo vai tornándose branco ou crema ¿Sabes que é? Dígocho eu. A parte vermella é a gónada

femia, o ovario, mentres que a branca é a gónada macho, o testículo. ¡Pois non saben nada estes bichos, mira que ben aproveitados están!

E ¿Sabes como se apañan para pechar e abrir as cunchas? Pois mediante uns músculos formidables, están “cachas” de medo. Por un lado mira no centro e verás unha masa branca redonda. Ese é o músculo principal que emprega para pechar as valvas rapidamente. É o encargado de facer nadar ao animal. Xa sabes que os músculos só se contraen e relaxan por iso non se empregan para abrir as valvas, para iso teñen un ligamento que é como unha especie de resorte na zona do lombo, entre as dúas orellas (mira que son raros os bichos estes) que abre as valvas cando o músculo se relaxa ou descansa. E, dirasme ti ¿Como se apaña se ten que estar moito tempo encerrada na súa cuncha sen abrirse? Non se cansa? Pois non porque é só unha parte deste músculo, que en realidade é outro distinto, o que case sen esforzo pode manter as valvas pechadas. O músculo grande



é tremendamente forte, xa que pode exercer unha tracción de medio quilo por cada centímetro cadrado, mentres que o outro, o de peche é máis resistente aínda que pode soportar ata 12 kg de tensión contra a apertura das valvas. ¡Menos mal que temos coitelos, porque do contrario non comeríamos marisco!

A vieira é relativamente abundante nalgúns bancos marisqueiros das Rías galegas, especialmente en Ferrol, Arousa, Pontevedra, Vigo e ultimamente está aparecendo tamén na de Muros – Noia. Péscase con rastros que teñen uns dentes curvados que son arrastrados por unha

embarcación a motor. Os dentes débense cravar uns poucos centímetros no fondo para “levantar” o marisco. A pesca desta especie está moi regulada porque ten problemas de eliminación de toxinas que poden ser sumamente daniñas para a saúde humana. Estas toxinas, que extrae do seu alimento, o fitoplancto, acumúlaas en todo o corpo e en especial no fígado. Algunhas especies de plancto conteñen toxinas e outras non, por iso é preciso controlar continuamente a aparición de especies tóxicas e medir a concentración alcanzada de toxina no corpo da vieira e doutros mariscos, dito sexa de paso. Pero é que ademais a vieira, a diferenza da maior parte dos moluscos, ten o problema de que unha vez que acumula toxina non se libra dela en moito tempo e ademais non a elimina mediante depuración clásica, senón que debe ir destruíndoa moi pouco a pouco durante moito tempo, semanas e xeralmente meses despois de que o fitoplancto xa non teña toxina. É verdade que o lugar do corpo onde máis se acumulan é no fígado

ou hepatopáncreas ¡Toma *palabro*! Pero tamén almacénase no resto do corpo. Así cando no conxunto da parte comestible a dose que pode alcanzarse nunha moderada cantidade de vieiras é baixa, as autoridades permiten extraela e consumila sempre e cando se lle extraia ese órgano coas máximas garantías. Hai sempre desaprehensivos que seguen pescándoas e consumíndoas sen as debidas garantías porque ¡Sempre se comeron e non pasou nada! Ata que pasa. Procesos diarreicos, parálises ou perdas de memoria son as consecuencias desta fala de precaución. E xa se sabe quen son os máis propensos a sufrir as consecuencias, as persoas maiores e os nenos. Pero como xa sabemos que os nosos maiores sofren de fallos de memoria, teñen as tripas soltas ou pódelles

dar parálise pois... iso que de algo hai que morrer e mellor que sexa dunha enchente. E os rapaces tamén con iso de... ¡Que porcalladas comerías ti por aí! Ao final ¡Claro! Se un non morre, tampouco se relaciona coa mariscada do outro día.

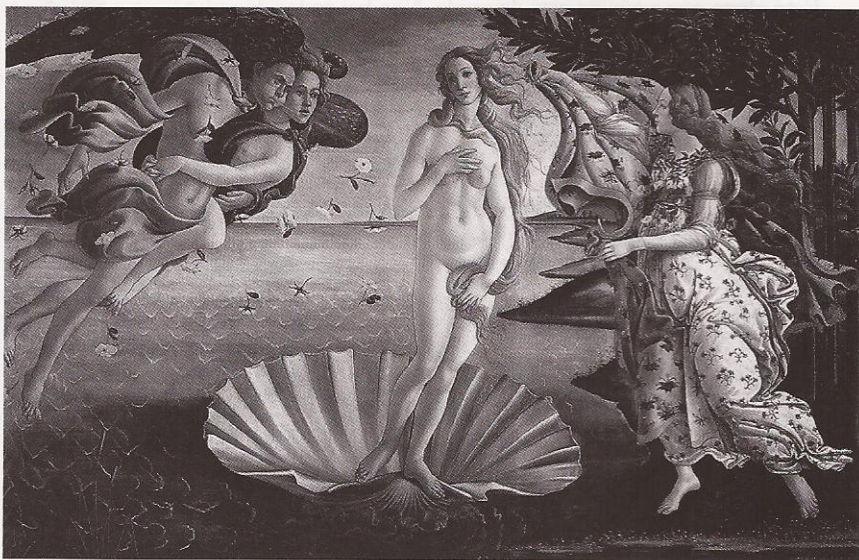
Polo momento isto resulta un problema para quen quere facer cartos desenvolvendo o cultivo deste molusco, porque ¡Miúdo problema se lle provocaría a quen teña unha toneladas de vieiras colgando dunha batea e non as poida vender porque están cargadas de toxinas! Algo se está traballando neste campo da *detoxificación* no muniño

científico, pero polo momento as solucións non parecen atoparse cerca.

A vieira ou venera, scallop en inglés e coquille SaintJacques en francés, tamén ten nome latino ou científico como todos os bichos e plantas, que niso se entreteñen os biólogos que tamén son de deus e teñen que dedicarse a algo para poder comer. O latinorio é *Pecten máximus* ou “o peite máis grande” quen sabe por que, se porque se asemella a un peite polas costelas que ten na cuncha en releve ou por outra cousa. Algúns tamén lle chaman *Pecten jacobaeus*, pero esa en realidade é outra especie, moi parecida pero procedente do Mediterráneo, e o de *jacobaeus* xa te podes imaxinar por que. Pois si efectivamente polo de Jacobo ou Santiago (saintJacques) ou Sant Yago. Para distinguilas hai que ser un verdadeiro lince, hai que fixarse que as costelas da P. Máximus son de sección redondeada e con estrías ao longo, mentres que P. *Jacobaeus* ten as costelas de sección cadrada e a cuncha plana non ten estrías nas costelas. ¡Case na! Por iso non é de estrañar que algúns científicos describiran que xa nas covas de Altamira, os nosos antepasados se prepararan unhas boas mariscadas de P. *Jacobaeus*, cando en realidade era a nosa, a P. Máximus. Mira ti que finuras se gastan algúns despois de tantos anos de estar estas cunchas soterradas e desgastadas. Pero claro non é doado explicar que facían unhas cunchas procedentes do Mediterráneo nas costas asturianas. O turismo non estaba moi desenvolvido entón. Pero como as cunchas utilizáronse dende fai moito tempo como adornos e moeda de cambio, tampouco é moi de estrañar que aparezan en lugares moi afastados do seu lugar de procedencia.

Falando de turismo, de adornos e de cartos, a cuncha de vieira, cuncha de peregrino ou venera séguese utilizando para todo iso 15.000 anos despois de Altamira. O turismo, industria dos nosos días, retomou o tirón das peregrinacións do século XI e XII, agora cun carácter máis lúdico e menos relixioso para dinamizar as economías das poboacións da ruta. Xa entón a igrexa, *mercantilizaba* a fe das boas xentes e obtiña bos beneficios atraéndoa en peregrinación a afastados lugares onde se exhibían “reliquias” de todo tipo dende estelas da cruz de Cristo, pedras de Terra Santa, auga do río Xordán ou os ósos dos santos. Onde se perdan

os curas que me atope eu. Hoxe en día esas falsas reliquias xa non atraen practicamente a ninguén, pero ao persoal agrádalle levarse recordos e entre outras cousas lévanse cunchas de vieira a pelo ou decoradas de mil formas e fabricadas de prata ou plástico, en forma de xoia ou xoguete para os rapaces. O caso é levarse algo e o caso é vender que, a fin de contas, é o que move o mundo. É indispensable lucir unha delas durante a peregrinación para poñela no sombreiro, colgada do bordón ou do pescozo, ou prendida no vestido. A pretensión de que o peregrino recollía as cunchas nas praias para demostrar que realizara a peregrinase é un acertado bulo xa que as cunchas só se podían adquirir



dentro da cidade de Santiago de Compostela baixo a ameaza de excomuñón. Excomuñón máis que ben pensada pois a Santa Madre Igrexa quedábase cun terzo das ganancias das vendas en concepto de gastos de representación e publicidade. Onde se perdan os curas... ¡Ah non, que iso xa o dixeran antes! Ao final foi a propia cuncha a que se volveu peregrina viaxando de volta co seu novo propietario.

A cuncha da vieira ten un sen fin de utilidades. Ademais do dito, servía ao peregrino para beber auga, pero a venera foi obxecto de culto noutros sentidos. Achacábanlle poderes afrodisíacos por iso aparece en numerosas pinturas, como as de Botticelli parindo a Venus (venera) ou Afrodita deusa do amor e a fecundidade. A verdade é que a todos os mariscos achacábanlle poderes afrodisíacos. Podería seguir pero igual te aburro e en calquera caso deberían ser os especialistas, os lingüistas quen explicaran isto da orixe das palabras.